

DEFINICIÓ: ÚS DE LES ORACIONS DE RELATIU

El contingut d'aquest document està sotmès a una llicència Creative Commons d'ús obert, amb reconeixement d'autoria i sense obra derivada

<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/deed.ca>

© TERMCAT, Centre de Terminologia

Juliol de 2011

Introducció

Les definicions terminològiques s'han de cenyir a quatre grans exigències:

- Han de poder substituir en qualsevol context la denominació que caracteritzen.
- Han de ser formalment breus.
- Han de ser semànticament completes.
- Sempre que sigui possible, s'han de compondre d'un descriptor (el superordinat o terme superior del qual el nostre terme és un tipus o una part) i uns trets característics que distingixin aquell terme de tots els altres termes que comparteixen superordinat.

Les dues darreres exigències tenen sovint com a conseqüència pràctica la presència de diverses oracions de relatiu¹ en una mateixa definició, ja que aquesta mena d'oracions, gràcies a la seva funció adjectiva, permeten caracteritzar semànticament el descriptor. Força vegades, doncs, els trets característics prenen la forma d'oracions de relatiu.

Ara bé, no sempre es té present que les oracions de relatiu no es poden acumular indiscriminadament, sinó que han de respectar unes determinades condicions semàntiques i sintàctiques. Exactament igual, de fet, que tots els trets característics, siguin de la naturalesa sintàctica que siguin.

El document *Definició: Ús de les oracions de relatiu* proposa diversos criteris per a regular la utilització de les oracions de relatiu a l'interior de les definicions. Amb aquest objectiu, s'ha segmentat l'explicació en quatre punts:

- (1) Problemes semàntics en la suma d'oracions de relatiu: necessitat que l'estructura semàntica tingui un reflex en l'estructura sintàctica (punt 1.1), exigències en l'ordenació (punt 1.2) i claredat en l'atribució dels antecedents (punt 1.3).
- (2) Problemes sintàctics en la suma d'oracions de relatiu: coordinació d'elements de naturalesa sintàctica diferent (punt 2.1), inadequació de l'element utilitzat per a unir sintàcticament diverses oracions (punt 2.2) i errors diversos en la utilització dels pronoms relatius (punt 2.3).
- (3) Problemes específics dels adjectius (punt 3).
- (4) Conclusió: evitar una complexitat excessiva (punt 4)

¹ Una *oració de relatiu* és una oració subordinada introduïda per un *pronom relatiu*, és a dir un element que fa de conjunció subordinant i que alhora té una funció sintàctica dintre l'oració que introdueix. (Són pronoms relatius *que, què, qui, on* i *el qual*.)

1. Problemes semàntics en la suma d'oracions de relatiu

Les oracions de relatiu, tal com hem avançat a la introducció, estan regides per uns criteris semàntics i sintàctics que no permeten acumular-les de manera indiscriminada. En aquest punt, ens centrarem en les qüestions semàntiques, i deixarem les qüestions sintàctiques per al punt següent.

És habitual que en una definició terminològica s'utilitzin oracions de relatiu per a caracteritzar el descriptor. Evidentment, aquestes oracions s'han de cenyir als mateixos criteris que regeixen en general els trets característics d'una definició. En l'àmbit de la semàntica, això té dues implicacions clares:

- (1) L'estructura semàntica s'ha de reflectir en l'estructura sintàctica.
- (2) Hi ha d'haver una ordenació adequada dels trets característics.

A més, com a element específic de les oracions de relatiu, encara s'hi pot afegir una tercera implicació:

- (3) Convé que sigui clar quin és l'antecedent d'una oració de relatiu.

A continuació abordarem, punt per punt, cadascuna d'aquestes tres implicacions.

1.1 Necessitat que l'estructura semàntica es reflecteixi en l'estructura sintàctica

Semànticament, els trets característics es poden classificar, d'una banda, segons que siguin *essencials* (o *permanents*) i *accidentals* (o *temporals*) i, de l'altra, segons que siguin *intrínsecs* o *extrínsecs*.

- (a) Els **trets essencials** o permanents figuren necessàriament en tots els referents d'un terme, mentre que els **trets accidentals** o temporals caracteritzen únicament una part dels referents.

Així, el color és essencial en un elefant (tots els elefants són grisos) però, en canvi, és accidental en un gos (hi ha molta diversitat de color segons la raça de gos). En general, són accidentals tots aquells trets que s'introdueixen amb fórmules del tipus "que sol...", "habitualment", "generalment", etc.

- (b) Els **trets intrínsecs** defineixen estrictament un objecte, amb independència del seu context, mentre que els **trets extrínsecs** defineixen un objecte no per ell mateix sinó amb relació al seu context.

Així, són intrínsecs la forma, les dimensions, la mida i el color, i són extrínsecs la ubicació, la posició i la finalitat.

Aquesta doble classificació és important perquè té una conseqüència pràctica fonamental: no és adequat semànticament posar al mateix nivell sintàctic un tret essencial i un tret accidental, o bé un tret intrínsec i un tret extrínsec. Entenem per posar al mateix nivell sintàctic sumar dos trets per mitjà d'una conjunció copulativa (*i*) o per mitjà d'una coma amb aquesta mateixa funció copulativa.

La infracció d'aquesta norma produeix resultats estranys en el treball terminològic, però també en la llengua general. Així, no semblen gaire possibles oracions com les següents:

- (1) ?En Pep és alt i darrerament se'l veu cansat [TRET ESSENCIAL + TRET ACCIDENTAL].
- (2) ?El color blanc és el color que reflecteix tots els rajos de l'espectre combinats i és poc pràctic per a jugar a futbol [TRET INTRÍNSEC + TRET EXTRÍNSEC].

Són exemples de suma inadequada de trets essencials i trets accidentals els casos següents:

- Cas 1:

ratolí *n m*

MAQUINARI Dispositiu de diàleg que transmet la informació necessària per al desplaçament de la busca per la pantalla d'un ordinador [TRET ESSENCIAL], | i **que sol** incorporar uns botons per a activar determinades funcions [TRET ACCIDENTAL].

La fórmula "que sol" revela el caràcter accidental del tret. Proposem:

→ MAQUINARI Dispositiu de diàleg que transmet la informació necessària per al desplaçament de la busca per la pantalla d'un ordinador, generalment amb uns botons incorporats per a activar determinades funcions.

- Cas 2:

no molesteu *interj*

HOTELERIA I TURISME Expressió **que sol** anar escrita en un cartell de porta que es penja al pany de fora d'una habitació [TRET ACCIDENTAL] | i que indica que els clients que s'hi estan no volen ser destorbats o no volen que ningú entri a la habitació quan no hi són [TRET ESSENCIAL].

La fórmula "que sol" revela el caràcter accidental del tret. Proposem:

→ HOTELERIA I TURISME Expressió generalment escrita en un cartell de porta que indica que els clients d'una habitació no volen ser destorbats o no volen que ningú hi entri en la seva absència.

- Cas 3:

estratègia de seguidor *n f*

COMUNICACIÓ EMPRESARIAL Estratègia competitiva que segueix una empresa que té una participació de mercat menor que la del líder de mercat [TRET ACCIDENTAL] | i que alinea les seves decisions de màrqueting amb les del líder [TRET ESSENCIAL].

Una estratègia competitiva en què s'evités alinear les decisions de màrqueting pròpies amb les del líder no seria una estratègia de seguidor; en canvi, probablement una estratègia que les hi alineés continuaria sent una estratègia de seguidor encara que fos aplicada per una empresa colíder. Un element és essencial, doncs, i l'altre és accidental. Proposem:

→ COMUNICACIÓ EMPRESARIAL Estratègia competitiva d'una empresa amb una participació de mercat menor que la del líder de mercat consistent a alinear les seves decisions de màrqueting amb les del líder.

Són exemples de suma inadequada de trets intrínsecs i trets extrínsecs els casos següents:

- Cas 1:

silicona *n f*

FUSTERIA Substància de natura polimèrica que quan s'endureix en contacte amb l'aire conserva una certa elasticitat [TRET INTRÍNSEC 1], que té la propietat de ser inerta [TRET INTRÍNSEC 2], resistent a l'aigua [TRET INTRÍNSEC 3] i a la calor [TRET INTRÍNSEC 4] i de ser aïllant elèctric [TRET INTRÍNSEC 5], | i que s'aplica bàsicament en les obertures exteriors, entre el vidre i el llistó que el subjecta, per a impermeabilitzar-ne les juntures [TRET EXTRÍNSEC].

Els trets *enduriment, propietat d'inert, resistència a l'aigua, resistència a la calor i aïllant elèctric* defineixen la silicona, mentre que l'explicació del seu ús en defineix la relació amb el context. Proposem, amb una modificació també de la part final de la definició:

→ FUSTERIA Substància inerta de natura polimèrica que en contacte amb l'aire s'endureix sense perdre una certa elasticitat, resistent a l'aigua i a la calor i aïllant elèctric, la qual s'utilitza bàsicament en les obertures exteriors per a impermeabilitzar les juntures entre el vidre i el llistó que el subjecta.²

- Cas 2:

agència de col·locació *n f*

NEGOCIACIÓ COL·LECTIVA Entitat pública o privada que fa d'intermediària en el mercat laboral [TRET INTRÍNSEC], | que té com a finalitat facilitar que els treballadors trobin feina i que les empreses contractin els treballadors que necessiten [TRET EXTRÍNSEC].

Una finalitat o objectiu sempre és extrínseca, de manera que no es pot coordinar amb l'explicació estricta de què és una agència de col·locació. Proposem:

→ NEGOCIACIÓ COL·LECTIVA Entitat pública o privada que fa d'intermediària en el mercat laboral, amb la finalitat de facilitar que els treballadors trobin feina i que les empreses contractin els treballadors que necessiten.

- Cas 3:

admitància *n f*

QUÍMICA ANALÍTICA Magnitud que mesura la facilitat amb què un corrent elèctric altern circula per un circuit [TRET INTRÍNSEC] | i que és la inversa de la impedància [TRET EXTRÍNSEC].

El nucli del concepte és allò que mesura l'admitància; que sigui la inversa de la impedància és una informació addicional, i no nuclear. Proposem:

→ QUÍMICA ANALÍTICA Magnitud que mesura la facilitat amb què un corrent elèctric altern circula per un circuit, la qual és la inversa de la impedància.³

² Vegeu també, amb relació a aquest cas, el punt 1.2.

³ També es podria decidir donar la informació sobre la magnitud inversa en nota, en comptes de donar-la al final de la definició. La tria d'una solució o altra dependrà de la importància que s'atribueixi a aquesta informació.

- Cas 4:

hoquei d'aire *n m*

ESPORTS Esport inspirat en l'hoquei sobre gel [TRET EXTRÍNSEC 1] que es practica al voltant d'una taula d'aire [TRET EXTRÍNSEC 2], i que consisteix a intentar fer entrar a la porteria contrària un disc [TRET INTRÍNSEC 1] que es colpeja amb una maça [TRET INTRÍNSEC 2] i que es desplaça a gran velocitat per la superfície de la taula gràcies al coixí d'aire que s'hi crea [TRET INTRÍNSEC 3].

El problema, en aquest cas, no és el tret extrínsec 1 (adequadament inserit, ja que sintàcticament és en un nivell diferent dels trets intrínsecs) sinó el tret extrínsec 2, unit als trets intrínsecs per una conjunció copulativa. Proposem, juntament amb altres canvis:⁴

→ ESPORTS Esport practicat al voltant d'una taula d'aire que consisteix a intentar fer entrar a la porteria contrària, colpejant-lo amb una maça, un disc que es desplaça a gran velocitat per la superfície de la taula gràcies al coixí d'aire que s'hi crea.

Nota: L'hoquei d'aire està inspirat en l'hoquei sobre gel.

1.2 Exigències d'ordenació de les oracions de relatiu

En el punt 1.1 hem establert que la importància i la jerarquia de les oracions de relatiu, igual com succeeix de manera general en els trets característics, han de condicionar l'estructura sintàctica. En canvi, el fet que un tret característic surti abans que un altre en una definició no implica necessàriament que aquell tret pesi més en la caracterització del concepte. Així, per exemple, les oracions de relatiu sempre ocupen la posició més allunyada respecte al nucli entre els complements del nom de naturalesa sintàctica diferent, tal com indica Solà (2002)⁵.

És un exemple d'ordenació adequada d'un tret accidental abans que un tret essencial el cas següent, ja vist anteriorment:

no molesteu *interj*

→ HOTELERIA I TURISME Expressió generalment escrita en un cartell de porta [TRET ACCIDENTAL] i que indica que els clients d'una habitació no volen ser destorbats o no volen que ningú hi entri en la seva absència [TRET ESSENCIAL].

Tot i això, hi ha determinats trets extrínsecs que són presents en molts termes i que tenen en tots un caràcter completament extern al nucli del significat.⁶ És un cas clar d'això el tret de finalitat (que també es pot anomenar objectiu, funció, utilització, etc.). Aquest tret no defineix un concepte, sinó que indica quin paper té o quin paper rep en el seu context.

⁴ El nom de l'esport en què està inspirat es pot interpretar com una informació complementària. Proposem, doncs, recollir-la a la nota.

⁵ SOLÀ, J. «Les subordinades de relatiu». A: SOLÀ, J, dir. [et al.]. *Gramàtica del català contemporani*. Vol. 3. *Sintaxi (17-31)*. Barcelona: Empúries, 2002, p. 2504.

⁶ No és el cas del tret de color, per exemple, ja que, tal com hem vist, de vegades és intrínsec i de vegades és extrínsec. Sovint, a més, és prototípic.

Com a conseqüència d'aquestes dues característiques de freqüència i d'extrinsicitat, proposem situar la finalitat sempre en últim lloc d'una definició, tant si pren la forma d'una oració de relatiu com si pren la forma d'una oració de participi, d'una oració adverbial, etc.

D'aquesta manera, tots els trets introduïts amb fórmules del tipus “que s'utilitza per...”, “amb la finalitat de...”, “que té l'objectiu de...”, “destinat a...”, etc., s'haurien de reservar per al final de la definició.

Recordem, a més, que, com ja hem vist per a les oracions de relatiu en el punt 1.1, convé que no s'estableixi una relació de coordinació entre la finalitat i un altre tret que sigui intrínsec.

És un exemple d'ordenació probablement inadequada de les oracions de relatiu el cas següent:

desmamador *n m*

VETERINÀRIA Dispositiu que s'utilitza per a deslletar les cries [FINALITAT], | que es col·loca de manera que impedeix que puguin mamar de la femella que els alleta.

La utilització serveix per a definir la funció del desmamador però no per a definir-lo en si mateix. És millor, per tant, fer-la constar en últim lloc. A més, d'acord amb la idea de diferenciar sintàcticament que un dels trets és intrínsec i l'altre és extrínsec, proposem també eliminar l'oració de relatiu:

→ VETERINÀRIA Dispositiu que impedeix a les cries mamar de la femella que les alleta, utilitzat per a deslletar-les.

1.3 Claredat en l'atribució d'antecedents de les oracions de relatiu

En el punt 1.1 hem parlat de la necessitat que l'estructura sintàctica de les diverses oracions de relatiu d'una mateixa definició distingeixi segons que corresponguin a trets intrínsecs o trets extrínsecs, d'una banda, o a trets essencials o accidentals, de l'altra. Es tractava, per tant, de la necessitat d'estructurar les oracions de relatiu que depenen d'un mateix antecedent⁷.

Igualment, en el punt 1.2 hem recomanat deixar per al final de les definicions la informació sobre la finalitat, i també altres trets que puguin assimilar-s'hi.

Ara bé, en el cas que en una mateixa definició hi hagi oracions de relatiu amb diversos antecedents possibles, també caldria garantir que la interpretació és indubtable i, a més, que es pot establir de manera ràpida i sense necessitat de gaires reflexions.

Un dels factors que pot dificultar l'atribució correcta a un antecedent és que la majoria de pronoms relatius prenen una mateixa forma per al masculí i el femení i per al singular i el plural, de manera que poden tenir com a antecedent qualsevol nom de la definició, siguin quins siguin el seu gènere i el seu nombre. Si, a més, el pronom relatiu no fa de subjecte de l'oració, la situació encara és més complexa, perquè llavors el verb no ha de concordar en singular o en plural amb el nombre de l'antecedent.

⁷ L'antecedent d'una oració de relatiu és el nom que aquesta oració complementa. Així, en la frase “L'equip que guanya la lliga demostra que és el millor”, hi ha una oració de relatiu (*que guanya la lliga*), la qual té com a antecedent *equip*. Direm que l'oració de relatiu fa d'adjectiu d'aquest nom.

Com a normes de redacció de definicions, doncs, sembla bo no abusar en general de les oracions de relatiu i també recórrer –quan resulti convenient– al pronom relatiu *qual*. Aquest pronom pot ajudar a desfer ambigüitats en la interpretació, gràcies al fet de tenir flexió de gènere i de nombre: *el qual, la qual, els quals, les quals*.

És un exemple d'antecedent poc clar d'una oració de relatiu el cas següent:

represa lliure *n f*

HÍPICA *Prova* de doma clàssica que s'executa amb un acompanya-ment musical triat pel concursant, que té llibertat per a compondre el *programa*, **que** comprèn la majoria de moviments que corresponen al nivell de la represa sobre la qual es treballa.

No és evident quin és l'antecedent del *que* remarcat: *programa*, que és el nom immediat, o *prova*, situat al començament? Semànticament l'opció més raonable sembla *prova*, i això és el que s'ha interpretat en la proposta següent, amb una intervenció mínima:

→ HÍPICA Prova de doma clàssica que s'executa amb un acompanya-ment musical triat pel concursant, que té llibertat per a compondre el programa, la qual comprèn la majoria de moviments que corresponen al nivell de la represa sobre la qual es treballa.

En aquest cas, però, l'oració de relatiu queda molt allunyada del seu antecedent, de manera que podríem fer una intervenció més a fons en la definició:

→ HÍPICA Prova de doma clàssica executada amb un acompanya-ment musical i un programa triats pel concursant, que comprèn la majoria de moviments corresponents al nivell de la represa sobre la qual es treballa.

2. Problemes sintàctics en la suma d'oracions de relatiu

A més dels criteris semàntics exposats en el punt 1, també hi ha diversos criteris sintàctics que actuen sobre les oracions de relatiu, l'incompliment dels quals dona lloc a definicions inadequades. Dintre d'aquests criteris, destacarem els següents:

- (1) És convenient que una oració de relatiu es coordini només amb una altra oració de relatiu (punt 2.1).
- (2) El nexa d'unió entre dues oracions de relatiu ha de ser adequat (punt 2.2).

D'altra banda, la complexitat de l'estructura d'una definició amb múltiples oracions de relatiu ens ha de fer especialment curiosos amb la correcció gramatical dels pronoms relatius utilitzats (punt 2.3).

2.1 Coordinació només entre oracions de relatiu

Les conjuncions copulatives (*i*, *o*), en paraules del DIEC2-E, relacionen "dos mots o grups de mots d'ídèntica funció sintàctica". Tenint en compte, doncs, que una oració de relatiu té una funció adjectival, la primera norma que convé respectar en la coordinació és de **no coordinar una oració de relatiu amb una oració o un element nominal, adverbial o verbal**.

És un exemple de coordinació d'una oració de relatiu amb un element que no té la mateixa funció adjectival el cas següent:

alimentació assistida *n f*

ENDOCRINOLOGIA. NUTRICIÓ Utilització de diversos recursos per a mantenir l'estat nutritiu de l'organisme **i que** es prescriu en aquells casos en què hi ha dificultats per a mastegar, deglutir o digerir els aliments, o bé quan no es poden assimilar adequadament els nutrients que hi són continguts.

En aquesta definició, se suma l'oració de relatiu a una oració d'infinitiu (probablement, perquè la construcció no és clara). El resultat no és acceptable. Proposem, doncs:

→ ENDOCRINOLOGIA. NUTRICIÓ Utilització de diversos recursos per a mantenir l'estat nutritiu de l'organisme **que** es prescriu en cas de dificultat per a mastegar, deglutir o digerir els aliments o bé per a assimilar adequadament els nutrients continguts.

Ara bé, en realitat la coordinació d'una oració de relatiu encara sembla més restringida: no es tracta només que l'element amb el qual s'uneix tingui la mateixa funció sintàctica (és a dir, que funcioni com un adjectiu), sinó fins i tot que tingui la mateixa naturalesa (és a dir, que sigui una oració de relatiu). De contraexemples en llengua oral, en literatura i en obres especialitzades se'n poden trobar amb relativa facilitat, però intuïtivament sembla que tampoc **no hauríem d'unir amb una conjunció copulativa una oració de relatiu i un adjectiu morfològic**. Ho podem exemplificar així:

? És un llibre estrany **i que** t'enganxa de seguida.

→ És un llibre estrany(,) \emptyset que t'enganxa de seguida.

- ? És una noia alta **i que** sempre va amb talons.
→ És una noia alta, (però) que sempre va amb talons.
→ És una noia alta i (a més) sempre va amb talons.

Demostra que no són elements del tot equivalents el fet que, tal com ja hem comentat, no es pugui invertir l'ordre perquè l'oració de relatiu ha d'ocupar sempre el lloc més allunyat:⁸

- * És un llibre que t'enganxa de seguida i estrany.
- * És una noia que sempre va amb talons i alta.

El grau de no-acceptabilitat en la coordinació d'una oració de relatiu amb un adjectiu és menor que amb un element nominal, i probablement afecta molt més la llengua escrita que no pas la llengua oral. Tot i això, sembla que una coordinació d'aquesta mena s'ha de considerar inadequada en llenguatge formal i, doncs, convé evitar-la en la definició terminològica.

És un exemple de coordinació entre un adjectiu i una oració de relatiu el cas següent:

drets humans *n m pl*

ÈTICA I LEGISLACIÓ Conjunt de drets essencials de la persona independentment de l'edat, el sexe, la raça o la religió, **i que** li garanteixen una vida digna.

La definició uneix *essencials* i *que li garanteixen una vida digna*, és a dir un adjectiu i una oració de relatiu. Simplificant, quedaria "És un dret essencial i que garanteix una vida digna", poc acceptable. Seria preferible:

→ ÈTICA I LEGISLACIÓ Conjunt de drets essencials de la persona independentment de l'edat, el sexe, la raça o la religió, que / els quals li garanteixen una vida digna.

2.2 Nexes d'unió entre oracions de relatiu coordinades

En el punt anterior hem establert que les oracions de relatiu només poden coordinar-se entre elles, ja que no és recomanable ni la coordinació amb elements no adjectivals ni tan sols la coordinació amb altres adjectius que no siguin oracions de relatiu (amb graus d'inacceptabilitat diferents, però).

Ara bé, també hi ha unes normes de coordinació que cal respectar en el cas de sumar oracions de relatiu, a més de l'equivalència semàntica establerta en el punt 1. Es tracta, d'una banda, de normes generals de coordinació, que afecten tant l'ús de la puntuació com l'ús d'una conjunció (punt 2.2.1) i, de l'altra, de criteris sobre l'explicitació dels pronoms relatius (punt 2.2.2).

2.2.1 Ús de la puntuació i de les conjuncions

La norma neutra de coordinació dels diversos elements d'una sèrie consisteix a unir amb una conjunció els elements últim i penúltim i a separar amb comes els anteriors:

"El meu marit es deia Pere, era més alt que jo **i** tenia els ulls negres, com els cabells..."⁹

⁸ Solà (2002). *Op. cit.*

⁹ RODOREDA, Mercè. *Quanta, quanta guerra*. Barcelona: Club Editor, 1980. 240 p. [p. 232]

Diem que aquesta és la coordinació neutra perquè les altres combinacions possibles (coma entre els elements últim i penúltim, conjunció entre tots els elements, etc.) busquen un determinat efecte expressiu. Corresponen, doncs, a un registre literari i no al registre neutre propi de les definicions terminològiques.

L'única variant a aquest criteri hauria de ser la utilització de coma i conjunció entre els elements últim i penúltim, i punt i coma entre els altres, en cas que la complexitat del conjunt ho faci recomanable (per la llargada, la presència d'incisos, etc.).

Són exemples d'incompliment del criteri establert els casos següents:

(1) Dues últimes oracions separades per una coma i una i:

ambó *n m*

PESCA Renglera de forats que hi ha al llarg de la buguera d'una barca que serveixen per a escórrer l'aigua que es fica en els corredors pels cops de mar, **i** la que deixen escórrer les xarxes en ésser llevades xopes.

La presència de la conjunció *i* hauria d'eliminar la coma en la coordinació de les oracions de relatiu "l'aigua que es fica en els corredors" i "la [aigua] que deixen escórrer les xarxes". És preferible:

→ PESCA Renglera de forats que hi ha al llarg de la buguera d'una barca que serveixen per a escórrer l'aigua que es fica en els corredors pels cops de mar **i** la que deixen escórrer les xarxes en ésser llevades xopes.

(2) Dues últimes oracions separades per una coma:

àrbitre -a lateral *n m, f*

FUTBOL AMERICÀ Àrbitre que se situa al darrere de l'equip defensor, al mateix costat que l'àrbitre de línia principal, **i** que té la funció de supervisar les passades i les recepcions que es produeixen prop de la seva posició.

Les oracions de relatiu "que se situa al darrere de l'equip defensor" i "que té la funció de supervisar les passades i les recepcions" exigeixen l'ús de la conjunció, aquí mantenint una coma perquè la primera oració té un incís final ("al mateix costat que l'àrbitre de línia principal").

FUTBOL AMERICÀ Àrbitre que se situa al darrere de l'equip defensor, al mateix costat que l'àrbitre de línia principal, **i** que té la funció de supervisar les passades i les recepcions que es produeixen prop de la seva posició.

Ara bé, d'acord amb la idea apuntada al punt 1.2 (vegeu *Definició. Les oracions de relatiu (1)*), és millor deixar l'oració de finalitat per a l'últim lloc de la definició, separada sintàcticament de la resta. Per aquest motiu proposem:

→ FUTBOL AMERICÀ Àrbitre **situat** al darrere de l'equip defensor, al mateix costat que l'àrbitre de línia principal, que té la funció de supervisar les passades i les recepcions que es produeixen prop de la seva posició.

2.2.2 Criteris d'explicitació del pronom relatiu

En les coordinacions de diverses oracions de relatiu, una de les qüestions que es plantegen és si cal repetir el pronom relatiu en la segona oració, la tercera, etc., un cop ja utilitzat per a la primera oració.

La resposta a aquesta pregunta és senzilla quan la **forma del pronom relatiu o les preposicions que l'introdueixin són diferents** en una oració i altra: per qüestions de gramaticalitat, cada oració ha d'anar encapçalada pel pronom relatiu propi.

És un exemple de la necessitat de mantenir el pronom relatiu d'una segona oració el cas següent:

audiometria objectiva *n f*

*OTORINOLARINGOLOGIA Audiometria que es realitza sense la col·laboració de l'individu explorat i s'usen potencials evocats auditius o otoemissions.

La redacció ha de ser:

→ OTORINOLARINGOLOGIA Audiometria que es realitza sense la col·laboració de l'individu explorat **i en què** s'usen potencials evocats auditius o otoemissions.

En canvi, quan **la forma del pronom i les preposicions precedents coincideixen** (en cas d'haver-hi preposicions), la repetició del pronom relatiu ja no és gens evident.

Per homogeneïtzar-ne una mica el tractament, proposem tres criteris bàsics, sempre amb el benentès que es tracta només de recomanacions:

- (1) En cas que l'absència de complements faci que els dos verbs de les dues oracions estiguin separats únicament per una conjunció, és preferible no repetir el pronom relatiu en la segona oració.

És un exemple d'oracions de relatiu amb els verbs coordinats el cas següent:

accés *n m*

→ VETERINÀRIA I RAMADERIA Conjunt de fenòmens morbosos **que sobrevenen o cessen** més o menys sobtadament i que es repeteixen sovint amb una certa regularitat.

És preferible no repetir el pronom en la coordinació *que sobrevenen o cessen*.

- (2) En cas que els dos verbs no estiguin junts i no hi hagi cap relació entre les dues oracions de relatiu, és a dir que facin referència a característiques deslligades, és preferible repetir el pronom relatiu en la segona oració.

Són exemples d'oracions de relatiu deslligades els casos següents:

Cas 1:

cèl·lula plasmàtica *n f*

SIDA Cèl·lula **que s'origina** per la diferenciació terminal d'un limfòcit B a causa d'un estímul antigènic **i és responsable** de la síntesi i secreció d'anticossos.

No es pot considerar que l'origen i la responsabilitat siguin característiques relacionades, de manera que és millor repetir el pronom relatiu:

→ SIDA Cèl·lula que s'origina per la diferenciació terminal d'un limfòcit B a causa d'un estímul antigènic **i que** és responsable de la síntesi i secreció d'anticossos.

Cas 2:

abella *n f*

VETERINÀRIA I RAMADERIA Insecte social adult de la família dels àpids **que viu** en eixams **i s'explota** principalment per la mel i la cera.

Tampoc es pot establir una relació entre el fet de viure en eixam i l'explotació que es fa de les abelles. Seria millor, doncs:

→ VETERINÀRIA I RAMADERIA Insecte social adult de la família dels àpids que viu en eixams **i que** s'explota principalment per la mel i la cera.

- (3) En cas que els dos verbs no estiguin junts i hi hagi una relació clara entre les dues oracions de relatiu (sobretot, de causa-conseqüència i de successió temporal), sembla preferible no repetir el pronom relatiu.

Són exemples d'oracions de relatiu relacionades els casos següents:

Cas 1: Causa-conseqüència

adreça IP *n f*

→ TELECOMUNICACIONS Adreça de 32 bits, representada generalment per quatre nombres enters del 0 al 255 separats per punts, que identifica un ordinador connectat a Internet i en permet la localització.

La possibilitat de localitzar un ordinador connectat a Internet a partir de l'adreça IP es pot considerar una conseqüència de la identificació d'aquest ordinador.

Cas 2: Successió en el temps

absorbidor *n m*

→ ENERGIA SOLAR Aparell bàsicament constituït per una superfície negra que absorbeix la radiació solar i la transforma en calor, la qual es transfereix a un termòfor.

La transformació de la radiació solar en calor es pot considerar un estadi posterior a l'absorció d'aquesta energia, de manera que hi ha una successió temporal.

2.2.3 Correcció gramatical del pronom relatiu

El camp de la definició requereix un ús de la llengua precís, unívoc i tan sintètic com sigui possible. Això fa que sigui un camp especialment subjecte a la reescriptura i que cada definició acabi passant per múltiples versions.

Igualment, el recurs a les oracions de relatiu en l'interior d'una mateixa definició pot donar lloc a estructures sintàcticament complexes. Aquesta complexitat, a més, s'agreuja quan els pronoms relatius tenen formes o preposicions introductòries diferents, com a conseqüència de desenvolupar funcions també diferents en les oracions respectives.

Totes aquestes circumstàncies sumades obliguen a posar una cura extrema en la correcció gramatical de les construccions de relatiu, per garantir que l'usuari pot fer una interpretació adequada de les dades però també per adequar-se estrictament a l'ús normatiu exigible al registre formal.

És un exemple de definició que presenta una estructura de relatiu inadequada el cas següent:

falleba *nf*

CONSTRUCCIÓ Barreta de ferro que es posa en sentit vertical a les cares interiors de balcons, de finestres, etc., **i que, a l'altura convenient, hi ha una maneta** amb què es transmet a la barra un gir que fa que els dos extrems colzats de la barra s'encaixin en els tancadors que es col·loquen en els travessers dels bastiments.

Per resoldre la construcció *Barreta de ferro [...] que, a l'alçada convenient, hi ha una maneta* es pot optar per recórrer a un verb que admeti el pronom relatiu com a subjecte ("...i que, a l'altura convenient, té una maneta amb què...").

Tot i això, potser és millor evitar la coordinació d'aquestes oracions de relatiu, ja que no sembla que els dos trets tinguin la mateixa importància. Igualment, la precisió "a l'altura convenient" no sembla necessària. Es pot resoldre així:

→ CONSTRUCCIÓ Barreta de ferro **posada** en sentit vertical a les cares interiors de balcons i de finestres, **amb** una maneta per a transmetre a la barra un gir que fa encaixar els dos extrems colzats de la barra en els tancadors col·locats en els travessers dels bastiments.

3. Problemes específics dels adjectius

L'acumulació d'oracions de relatiu té un problema afegit en els adjectius, com a conseqüència de l'aplicació de la regla de la substitució. Aquesta regla estableix que la definició ha de tenir el mateix valor sintàctic que la denominació, en totes les categories en què això sigui possible, per a poder-la substituir en qualsevol context. És a dir, que la definició d'un nom ha de tenir valor nominal, la definició d'un verb valor verbal, etc.

Doncs bé, el fet que les oracions de relatiu tinguin valor adjectival comporta que una oració de relatiu pugui funcionar per si sola com a definició d'un adjectiu, sense haver d'estar lligada a cap nom. I, si un adjectiu acumula més d'una oració de relatiu així en la definició, en realitat haurem de dir que té més d'una paràfrasi definidora. En tindrà exactament tantes com oracions de relatiu hi hagi. És un fenomen molt semblant al del doble descriptor de noms i verbs ("Jugador i equip", "Cercar i seleccionar", etc.).

És un exemple de definició d'adjectiu composta per diverses paràfrasis definidores el cas següent:

fresc -a *adj*

ALIMENTACIÓ. GASTRONOMIA **Que no ha experimentat** cap mena d'alteració **i conserva** inalterables les qualitats originàries.

Paràfrasi 1: Que no ha experimentat cap mena d'alteració

Paràfrasi 2: (Que) Conserva inalterables les qualitats originàries

És preferible prioritzar una de les característiques i evitar la coordinació:

→ ALIMENTACIÓ. GASTRONOMIA Que no ha experimentat cap mena d'alteració, de manera que conserva inalterables les qualitats originàries.

→ ALIMENTACIÓ. GASTRONOMIA Que conserva inalterables les qualitats originàries, ja que no ha experimentat cap mena d'alteració.

És important tenir en compte que aquest problema també es dona en el cas d'oracions de relatiu que depenen sintàcticament de l'antecedent de l'adjectiu. El motiu és que aquest nom antecedent no forma part pròpiament de la definició, sinó que indica quina mena de noms poden ser complementats per l'adjectiu. Si en suprimim l'antecedent, doncs, tenim exactament el mateix problema que en el cas anterior.

És un exemple de definició d'adjectiu múltiple amb antecedent el cas següent:

de propietat *adj*

PROGRAMARI Dít de qualsevol producte informàtic **que** és específic d'un desenvolupador determinat, **que** no s'ajusta necessàriament a una norma o estàndard, **que** no sempre és compatible amb altres productes, **que** està protegit pel dret d'autor i **que** cal comprar o adquirir-ne la llicència per poder-lo utilitzar.

Aquesta definició té l'estructura següent:

- Element extrínsec que indica a quins noms s'aplica l'adjectiu ("Dít de *qualsevol producte informàtic*")
- Oració de relatiu 1 ("que és específic d'un desenvolupador determinat")
- Oració de relatiu 2 ("que no s'ajusta necessàriament a una norma o estàndard")

- Oració de relatiu 3 ("que no sempre és compatible amb altres productes")
- Oració de relatiu 4 ("que està protegit pel dret d'autor")
- Oració de relatiu 5 ("que cal comprar o adquirir-ne la llicència per poder-lo utilitzar")

En aquest cas és quasi necessari prioritzar un dels trets i indicar per mitjà de connectors la relació i la jerarquia dels altres. Una solució possible és la següent:

→ PROGRAMARI Dit d'un producte informàtic **que** requereix una llicència per a poder ser utilitzat **perquè** està protegit per drets d'autor **que** el reconeixen **com a** específic d'un desenvolupador determinat, **de manera que** pot no ajustar-se a una norma o estàndard i no ser compatible amb altres productes.

4. Conclusió: Evitar una complexitat excessiva

En aquest document s'han exposat diversos punts referents a les oracions de relatiu que convé tenir en compte en el moment de redactar definicions: qüestions semàntiques (l'estructura semàntica s'ha de reflectir en l'estructura sintàctica, l'ordenació ha de ser correcta i l'atribució d'antecedents ha de ser clara) i qüestions sintàctiques (convé coordinar només oracions de relatiu, cal utilitzar els nexes correctament i no hi poden haver errors sintàctics), a més del problema específic dels adjectius.

Ara bé, fins i tot complint estrictament tots aquests punts, es poden construir oracions que, sent perfectament correctes, dificultin la interpretació de l'usuari per culpa d'una complexitat excessiva.

Per evitar la complexitat, sembla convenient tenir en compte tres principis molt generals:

- (1) És preferible no acumular gaires oracions de relatiu en una mateixa definició.
- (2) En cas que hi hagi diverses oracions de relatiu en coordinació, convé tenir en compte els punts 1, 2 i 3.
- (3) En cas que hi hagi diverses oracions de relatiu en subordinació, és preferible no establir una cadena extensa d'oracions inserides les unes dintre les altres.

És un exemple de subordinació complexa d'oracions de relatiu el cas següent:

cuina solar de cilindre parabòlic *n f*

ENERGIA SOLAR Cuina solar **que** consisteix en un concentrador solar de cilindre parabòlic **que** reflecteix la radiació solar sobre un receptor lineal **que** conté un termòfor, **que** escalfa, directament o indirectament, un recipient **que** conté el menjar **que** s'ha de coure.

S'estableix una cadena subordinada d'oracions de relatiu altament complexa (en negreta, els antecedents de l'oració posterior):

cuina solar

que consisteix en un **concentrador solar de cilindre parabòlic**

> *que* reflecteix la radiació solar sobre un **receptor lineal**

>> *que* conté un **termòfor**

>>> *que* escalfa un **recipient**

>>>> *que* conté el **menjar**

>>>>> *que* s'ha de coure

Per evitar aquesta complexitat, que és fruit de la repetició, es pot optar per utilitzar vies diferents de subordinació d'oracions:

→ ENERGIA SOLAR Cuina solar **consistent en** un concentrador solar de cilindre parabòlic **que** reflecteix la radiació solar sobre un receptor lineal, **el qual** conté un termòfor **utilitzat** per a escalfar directament o indirectament un recipient **amb** el menjar **que** s'ha de coure.